

Gazze’de Çalınan Çocukluk: Soykırım ve Etnik Temizlik Gölgesinde Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmet Perspektifi

Stolen Childhood in Gaza: Children's Rights and Social Work Perspective in the Shadow of Genocide and Ethnic Cleansing

 Hicran Atatanır^{(1)*}, Yaser Snoubar⁽²⁾

⁽¹⁾Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye, ⁽²⁾Katar Üniversitesi, Katar

⁽¹⁾hatatanir@gmail.com, ⁽²⁾ysnoubar@qu.edu.qa

Geliş Tarihi: 08 Ekim 2025

Kabul Tarihi: 18 Kasım 2025

Yayın Tarihi: 19 Ocak 2026

Öz: Gazze’de süregelen soykırım ve etnik temizlik çocukları ciddi insani ve psikososyal krizlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çalışma, Gazze’de çocukların maruz kaldığı hak ihlallerini sosyal hizmet odağında ele alarak, uluslararası hukukun, insani yardım mekanizmalarının ve sosyal hizmet uygulamalarının rolünü incelemektedir. Fiziksel güvenliklerinin yanı sıra eğitim, sağlık ve psikososyal destek gibi temel hakları da ihlal edilen çocukların ruh sağlığına yönelik geri dönüşü olmayan etkiler bırakan soykırım ve etnik temizlik gölgesinde çocukların yaşadığı travmalar; çocuk haklarının ihlali, temel ihtiyaçlara erişim eksikliği ve uluslararası toplumun sürece verdiği tepkiler odağında ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmada, sosyal hizmet disiplininin kriz yönetiminde ve travma sonrası rehabilitasyon evresinde oynayabileceği roller değerlendirilmektedir. Çocukların büyük bir kısmının etnik temizlik ve savaş travmalarına bağlı yaşadığı psikolojik ve duygusal sorunların aşılması için uluslararası kuruluşların ve yerel aktörlerin iş birliği içinde çocukların haklarını korumaya yönelik daha etkin sosyal hizmet müdahalesinde bulunulması gerektiği savunulmakta ve bu doğrultuda sosyal hizmetler aracılığıyla uzun vadeli sürdürülebilir çözümler üretilmesi konusunda önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gazze, Çocuk Hakları, Soykırım, Sosyal Hizmet Müdahalesi

Abstract: *The ongoing genocide and ethnic cleansing in Gaza are leaving children facing serious humanitarian and psychosocial crises. This study examines the role of international law, humanitarian aid mechanisms and social work practices in addressing the rights violations that children in Gaza are subjected to from a social services perspective. The genocide and ethnic cleansing leave irreversible effects on the mental health of children, whose physical security and fundamental rights to education, health and psychosocial support are violated. The study also addresses the lack of access to basic needs and the violation of children's rights. The responses of the international community to these issues are also addressed. Furthermore, the study*

*Sorumlu Yazar: Hicran Atatanır, hatatanir@gmail.com

ORC-ID: H. Atatanır 0000-0002-0938-4245; Y. Snoubar 0000-0002-6193-3408

evaluates the role that social work can play in crisis management and the post-traumatic rehabilitation phase. It is argued that international organisations and local actors must collaborate to protect children's rights by implementing more effective social work interventions. The study makes recommendations to produce long-term, sustainable solutions through social work.

Keywords: *Gaza, Child Rights, Genocide, Social Work Intervention*

1. Giriş: Gazze’de Çocuk Olamamak

‘Yaşamla ölüm arasında’ duran Gazze’de insanlar on yıllardır ve dünyanın gözü önünde kanlı bir soykırım sürecinden geçmektedir (Chomsky ve Pappé, 2011). Soykırım yalnızca bir nüfusu sınırlamayı, kontrol etmeyi ya da tabi kılmayı değil, aynı zamanda onun toplumsal varlığını parçalamayı ve yok etmeyi amaçlayan tek bir şiddet türünden çok daha fazlasını; genel ve yaygın bir şiddeti ifade etmektedir (Shaw, 2016). Bölgede yaşanmaya devam eden kronik şiddet ve insani kriz çocukları doğrudan etkilemektedir. Özellikle 7 Ekim 2023 günü başlayan İsrail-Hamas çatışmaları Gazze’nin ağır kayıplar vermesine, birçok çocuğun ailelerinden ayrı kalmasına, evlerini kaybetmesine ve yaşamlarını yitirmesine neden olurken yaşamını tüm zorlu koşullara karşı sürdürmeye çalışan çocuklar ise hem duygusal hem de fiziksel olarak taşıdıkları yaraların yanı sıra su, gıda ve temel sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır.

Yıllardır ambargo ve abluka altındaki Gazze’de sadece bugünün değil dünün çocukları da dünyanın en trajik hapishanesinde tutsak durumdadır. İsrail’in 14 Mayıs 1948 günü ilan edilen kuruluşundan bugüne yaşanan hak ihlalleri sistematik hâle gelmiş ve inşa edilen siyonist rejim, Filistin’in demografik yapısını dönüştürüp, idari ve mülki haklarını yok sayarak siyon idealini gerçekleştirmeye odaklanmıştır. Serbest dolaşım hakkından mahrum ve işgal altındaki yaklaşık iki milyon insan, açık hava hapishanesine dönüşen şehirde en temel insani ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz haldedir. Günde ortalama 250 kişinin hayatını kaybettiği Gazze’de ölüm oranının 21. yüzyılın diğer tüm çatışmalarından daha yüksek olduğu kaydedilmektedir (Oxfam, 2024). Bu insani krizde 19 Ocak 2025 tarihinde ateşkes ilan edilmiş olsa da anılan tarih itibari ile geline tablo şu rakamlarla ifade edilmektedir:

“Gazze’de 45 binden fazla, Batı Şeria’da 968 kişi hayatını kaybetti; Gazze’de 109 bin, Batı Şeria’da 15.800 kişi yaralandı; sağlık sistemi çöküşün eşiğinde, tüm mahalleler yıkıldı ve aileler parçalandı; nüfusun yüzde 96’sı yeterli gıdaya sahip değil... insanlar umut ve umutsuzluk arasında sıkışmış halde” (RedCross, 2025).

Bu sıkışmışlık halinin insani yardım ablukası nedeniyle ölüm ve yaşam arasında giderek incelendiği Gazze’de yardım konvoylarına izin verilmezse 48 saat içinde 14 bin bebeğin açlıktan ölmesine sebebiyet vereceği uyarıları yapılmaktadır (Fletcher, 2025).

Tablo 1. Filistinli Çocuk Ölümlerinin Dağılımı (2000–05/2025)
(DCIP, 2025).¹

Yıllar	Filistinli Çocuklar	Yıllar	Filistinli Çocuklar	Yıllar	Filistinli Çocuklar
2000	93	2009	315	2018	57
2001	98	2010	8	2019	28
2002	192	2011	15	2020	9
2003	130	2012	43	2021	78
2004	162	2013	5	2022	44
2005	52	2014	546	2023	126
2006	124	2015	31	2024	93
2007	50	2016	35	05/2025	27
2008	112	2017	15	Toplam	2488

Gazze’de çocuklar ağır kayıpların yanı sıra hastanelerin yıkılmış, okulların kapalı ve eğitimin belirsiz şekilde kesintiye uğramış olması nedeniyle de yaşadıkları travmalarla baş etme olanaklarından yoksundur. Yaklaşık 17 yıllık ablukanın ardından 7 Ekim 2023 günü başlayan ve aylarca süren ölümcül bombardımanla tekrarlanan zorla yerinden edilmeler, artan açlık ve hastalık riskleri çocuklarda ‘acımasız zihinsel zarar’ adı verilen derin ruhsal hasar yaratmaktadır (Save the Children, 2024). İsrail ordusunun 8 Temmuz 2014’te başlattığı ve 51 gün süren saldırıdan altı ay sonra yapılan bir araştırma da çocukların çatışma ortamından yetişkinlere kıyasla orantısız şekilde etkilendiğini; iyileşmek için doğru desteğe sahip olmadıklarında uzun süreli hasarlara maruz kalmaya daha yatkın olduklarını teyit etmektedir (Manzanero, Crespo, Barón, Scott, El–Astal, ve Hemaïd, 2024). Bir başka araştırma ise bu çocuklarda savaşla ilgili travmatik deneyimlerin yaygın olduğunu, zihin sağlığı sorunlarının artmasına neden olan travmatik stres belirleyicileri arasında şiddete ve yıkıma maruz kalma ile aile üyeleri ve arkadaşların kaybının öne çıktığının altını çizmektedir (Abudayya, Fugleberg Bruaset, Nyhus, Aburukba ve Tofthagen, 2023). Ayrıca çocuklarda sıçrayarak uyanma, uyku zorlukları ve buna eşlik eden hayal kurma (gündüz düşleri)², sosyal geri çekilme, kafa

¹ Rakamlar 7 Ekim 2023’ten bugüne Gazze’de yaşanan tüm Filistinli çocuk ölümlerini yansıtmamaktadır.

² ‘The Sand Castle’ (2024, Matty Brown), ‘Quiet Life’ (2024, Alexandros Avranas) ve ‘Life Overtakes Me’ (2019, John Haptas & Kristine Samuelson) adlı yapımlar çocukların travmanın hâkim olduğu gerçek yaşamdan uykuya ya da hayal dünyasına sığınma süreçlerine ışık tutan son dönem yapımlar olarak dikkat çekmektedir.

karışıklığı, odaklanma eksikliği, tutarsız konuşma, karanlık korkusu, tekrarlayan travmatik anılar, geçmişe dönüşler, kâbuslar, kaçınma, yatağı ıslatma gibi davranışların yanı sıra uzuv kaybı, görme kaybı, aşırı terleme, kas ağrısı, genel yorgunluk, baş ağrısı, göğüste kas ağrısı ve kalp atış hızına karşı aşırı hassasiyet gibi bulgular da gözlenmektedir (Farajallah, 2024).

Travma sonrası stres bozukluğu evresine geçilemeden yeni bir travmanın yaşandığı Gazze çocuklar için fiziksel ve ruhsal sağlıkları ile pedagojik gelişimlerini doğrudan etkileyen karanlık bir girdap halini almıştır. Barınma, sağlık, eğitim ve sosyal destek gibi temel gereksinimlerin karşılanamaması çocukları kalıcı hasarlara maruz bıraktığı gibi yaşamlarını bir ölüm-kalım mücadelesine dönüştürmüştür. Çocukları bu girdaba ve yaşam mücadelesi vermeye sürükleyen anlayışı İsrail Ulusal Güvenlik Bakanı İtamar Ben-Gvir topyekûn saldırı çağrısında bulunduğu şu açıklaması ile özetlemektedir:

“İsrail Gazze’ye havadan ve karadan kapsamlı bir saldırı gerçekleştirmeli. Elektrik, yakıt ve su dâhil olmak üzere insani yardımları tamamen durdurmalı ve daha önce getirilmiş olan ve Hamas’ın elinde bulunan yardımları bombalamalı. Savaşa ve yıkıma geri dönmeliyiz.” (Times of Israel, 2025).

Filistin’in yıllardır maruz kaldığı bu anlayışa tepkisini; *“Yaşıyoruz ama aslında yaşamıyoruz. Aşağılanarak yaşamamızı istiyorlar. Her şeye rağmen kararlıyız, biz aşağılanamayacak bir halkız!”* Sözleri ile yanıtlayan çocuğun hakkını savunmak ve korumak, aynı insanlık onurunu paylaşıyor olmamızdan doğan kolektif bir görevdir (TRT Haber, 2024).

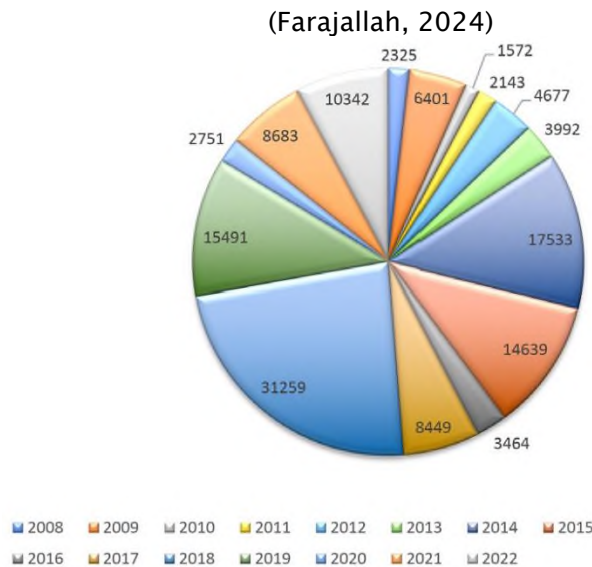
Soykırım ve ırkçılık tarihinin yeniden yazıldığı Gazze’de savunmasız kalmanın olanca ağırlığını omuzlarında taşıyan çocukların haklarını yeniden hatırlayarak verdikleri mücadeleye Türkiye ve yakın coğrafyadan yükselen hak temelli çağrılar doğrultusunda uluslararası sosyal hizmet perspektifiyle destek vermek uluslararası hukuktan doğan bir sorumluluktur. İnsanlık onurunun bu soykırım ve etnik temizlik politikasını yenip yenemeyeceği elbette sadece Filistin ile sınırlı da değildir. Sessiz kalındığı sürece pek çok toplumu zamanla çevreleyecek olan bu zulme karşı durup harekete geçmek, aynı insanlık onurunu paylaşan bireyler olmaktan da doğan bir zorunluluktur. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle yaşanan hak ihlalleri ve çocuk haklarının korunmasında uluslararası sosyal hizmetlerin rolü incelendikten sonra izlenebilecek insani politikaların neler olabileceği ile Gazze’nin geleceği açısından olası etkileri ele alınacaktır.

2. Gazze’de Çocuk Soykırımı ve İhlal Edilen Hakları

Kenefâni’nin (1984) ‘düşmanlıklar zamanı’ olarak tanımladığı çatışma ortamları yalnızca politik ve ekonomik istikrarsızlık yaratmakla kalmaz, aynı zamanda insan hakları ihlallerine de yol açar ve bu ihlallerin en ağır şekilde etkilediği grupların başında da çocuklar gelir. Çocuklar çatışmalardan doğrudan etkilenerek hayatları ve gelecekleri üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler bırakabilecek bir dönemin içine girmiş olurlar. Bu nedenle, çatışma ortamında çocuk haklarının korunması yalnızca etik zorunluluk değil uluslararası toplumun temel sorumlulukları ile uluslararası hukukun asli gereklerinden biridir.

Gazze’de çocukları da içine alan insan hakları ihlal haritasına bakıldığında 1948 yılında İsrail’in kuruluşu ile başlayan, akabinde ilhak ettiği Doğu Kudüs ve Golan Tepeleri, işgal ettiği Gazze ve Batı Şeria, saldırılar düzenlediği Lübnan ve Suriye gibi ülkeler başta olmak üzere giderek genişleyen bir coğrafî yayılım karşımıza çıkmaktadır (TİHEK, 2024). Bu ihlaller Harediler, Falaşalar, Sefaradlar ve Mizrahiler gibi İsrail vatandaşı olan Yahudi gruplara da yönelmektedir. Bu geniş coğrafyada dünyaya gelen pek çok Filistinli, Lübnanlı ya da Suriyeli insanın en savunmasız olduğu çocukluk dönemine çatışma iklimi ve temel hak ihlalleri damga vurmaktadır. Öyle ki İsrail 2000–2025 yılları aralığında öldürdüğü 2.488 çocuğun yanı sıra 7 Ekim 2023–25 Ocak 2025 tarihleri arasında 13.319 çocuğu daha öldürerek son 24 yılda 15.561 çocuğun yaşam hakkını elinden almış; 2008–2022 yılları arasında yaraladığı 133.721 çocuğun vücut bütünlüğüne de kalıcı şekilde zarar vermiştir (OCHA, 2025; DCIP, 2025; Snoubar, 2010).

Şekil 1. İsrail İşgal Güçleri Tarafından Yaralanan Filistinli Çocuklar (2008–2022)

Diğer taraftan 7 Ekim 2023 ile 15 Ocak 2025 tarihleri aralığında yaralanan 110.265 kişiden ne kadarının çocuk olduğu bilinmemekle birlikte BM Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu bu sayıyı en az 25 bin olarak tahmin etmekte ve yaklaşık 17 bin çocuğun ise refakatsiz olduğunu bildirmektedir (UNICEF, 2025). Dünya Sağlık Örgütü ise çocukların en az dörtte birinin yoğun tedavi ya da rehabilitasyon gerektiren ciddi yaralanmalarla karşı karşıya olduğunu ancak abluka nedeniyle bu yaraları iyileştirmek bir yana çok az anestezi uygulanarak ya da hiç uygulanmadan yapılan ameliyatlara ve amputasyonlara sonucu çocukların uzuvlarını kaybettiğini bildirmektedir (WHO, 2025). İsrail'in bir 'ampute salgını' yarattığını ifade eden Lazzarini (2024) ise dünyada kişi başına en fazla ampute çocuğun yaşadığı Gazze'de saldırılar başlamadan önce de her beş aileden birinde en az bir engelli kişi bulunduğunu ve bu ailelerin neredeyse yarısında engelli bir çocuk olduğunu ifade etmektedir.

İsrail'in izlediği soykırım politikası çocukların sadece yaşam haklarının elinden alınması, vücut bütünlüklerinin ya da sağlıklarının geri döndürülemez şekilde kaybı ile de sınırlı değildir. İsrail, Filistinli çocukların gıda ve temiz suya erişimini, ulaşım hakkını, barınma hakkını, eğitim ve sağlık hakkını çok yönlü ihlal ederek ve insani yardımlara erişimlerini engelleyerek insan onurunu tümüyle imhaya dönük bir soykırım uygulamaktadır (Dunkelberg, 2025). Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair BM Sözleşmesine göre de 'ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla' işlenen fiillerden her biri soykırım suçunu oluştururken İsrail bu fiillerden çok daha fazlasını Gazze'de tatbik etmektedir:

"Gruba mensup olanların öldürülmesi; ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracakları hesaplanarak, yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi; grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler alınması; gruba mensup çocukların zorla bir başka gruba nakledilmesi" (UN, 1951).

1967 yılından beri işgal edilen Filistin topraklarında izlenen bu soykırım politikasına ve ihlal edilen insan haklarına yönelik tepkiler ise iki eksende toplanmaktadır: Bir yanda İsrail'in kendisini savunma hakkını savunanlar ile diğer yanda Gazze'deki sivil kayıplara dikkat çeken ve İsrail'in orantısız güç kullanmasını eleştirenler (OHCHR, 2024). Bu iki ana eksen, haber sitelerinin birer haber aktörü olarak Filistin-İsrail yetkililerine olan bağlılık biçimlerini de şekillendirmektedir. Örneğin, Al-Jazeera ve TRT World genellikle Filistinli haber aktörlerine ağırlık verirken; CNN ve BBC ise çoğunlukla İsrailli aktörleri kaynak olarak kullanmaktadır (Lubbad, 2023). Yükselen tepkiler arasında çocukların maruz kaldığı ölümcül şiddete dikkat çeken raporlar da bulunmaktadır. "Kendinizi insan altı bir varlık gibi hissediyorsunuz" başlıklı raporunda Uluslararası Af Örgütü (2024) soykırımın,

“Gazze’nin 2,2 milyonluk nüfusunun %90’ını, çoğu defalarca olmak üzere, sürekli küçülen, sürekli değişen, temel altyapıdan yoksun toprak bölgelerine zorla yerlerinden ederek; insanları yavaş ve hesaplanmış bir ölüme maruz bırakacak koşullarda yaşamaya zorlayarak” gerçekleştirdiğinin altını çizmektedir (AI, 2024).

Siyonist rejimin kullandığı tabirler tam da rapora verilen başlıkta karşılık bulduğu gibi Filistinlilerin ve tarihsel olarak bakıldığında Arapların insan gibi hissetmemesi üzerine kuruludur (AI, 2024; Baroud, 2023). Kullanılan dilde başlayıp insanları yok etmeye güdümlü saldırılarla süren bu süreç sadece çocukluğun değil; gençliğin, yaşlılığın kısaca insanı insan kılan hemen her yaşam evresini çevrelemiş durumdadır. Ancak yine de en ağır bedeli ödemekte olan çocukların içinde olduğu koşullara dair güncel bir rapor, Gazze’deki çocukların ihlal edilen haklarına dair şu verileri sunmaktadır (UNICEF, 2025):

“Gazze Şeridi’nin %80,5’inden fazlasında yerinden edilme emirleri altında olmasıyla felaket devam ediyor. Çocuklar, neredeyse hiçbir özel sevk hizmetinin bulunmadığı travmatik olaylara sürekli maruz kalırken kaliteli sağlık hizmetlerine, eğitime, suya ve diğer hayati hizmetlere erişimlerini kaybettiler. Ölümün yanı sıra, birçok çocuk, onları daha da savunmasız hale getiren çoklu engelliliğe neden olabilecek yaralanmalar yaşıyor. Ciddi tıbbi rahatsızlıkları olan kritik hastaların ya da çatışmayla ilgili yaralanmalar için özel bakıma ihtiyaç duyanların tıbbi tahliyeleri Mayıs 2024’te Rafah geçişinin kapatılmasından bu yana %94 oranında azaldı. Sağlık tesisleri, su kuyuları ve ağlar dahil olmak üzere sivil altyapıya yönelik düzenli saldırılar, kritik hizmetlere erişimi felç etti. Aşırı kalabalık ve hijyenik olmayan yaşam koşulları, açık kanalizasyon ve katı atık toplama eksikliğiyle birleştiğinde bir halk sağlığı felaketi yarattı ve özellikle iki yaşın altındaki çocukların yaşamları için ciddi tehdit oluşturan ishal, Hepatit A ve çocuk felci gibi su kaynaklı hastalıklar ortaya çıktı. Temmuz 2024’te Gazze’de 25 yıllık yokluğun ardından Poliovirüs tip 2’nin tespit edilmesi, çocuklara yönelik sağlık risklerini daha da yoğunlaştırdı. Okullar barınak görevi gördüğü için 658.760’tan fazla çocuğun eğitime erişimi imkânsız hale geldi ve beş yıl kadar daha gerilemesi öngörülüyor. Gazze’deki nüfus ciddi şekilde gıda güvensizliği yaşadığı için beş yaş altı 335.000 çocuğun tamamı yetersiz beslenme riski altında.”

Boyne *Çizgili Pijamalı Çocuk* adlı eserinde Bruno karakterinin tel örgülerin ardına geçip Auschwitz toplama kampında sonlanan yaşamını anlatırken arkadaşı Schumel onu öncesinde şu sözlerle uyarır:

“Buranın nasıl bir yer olduğu hakkında hiçbir fikrin yok.” (2019:130). Eserini “Elbette tüm bunlar çok uzun zaman önce oldu ve böyle bir şey bir daha asla olamaz. Bu zamanda ve bu çağda tabii ki...”

Cümleleri ile sonlandıran Boyne (2019) ne yazık ki haklı çıkmamıştır. Bruno'dan farklı olarak İsrail'de çocuklar şeridin öte yanına tanık olmalarının yanı sıra "Bir yıl içinde hepsini ortadan kaldıracamız." gibi sözleri olan şarkılar da seslendirmek durumunda kalmaktadır (Al Jazeera, 2023). Ayrıca maruz bırakıldıkları ısrarlı 'apartheid' telkinleri ve alet edildikleri propaganda, kültürel soykırımın çok daha yıkıcı başka bir boyutunu oluşturmaktadır. İsrail okul kitaplarında Filistin'i inceleyen Peled-Elhanan (2012) öğrencilere insanlıktan çıkmış bir 'öteki' korkusu aşılandığını; okutulan metinlerin kullanım hakkı saklı birer silah işlevi gördüğünü, çünkü ötekinin aslında sahtekâr ve davetsiz misafir olarak gerçek yerli/mülk sahibi olan İsraillerin topraklarını gasp ettiği inancının yerleştirilmeye çalışıldığını, bu eğitim politikasının 'ötekini' eşiti olarak görmeme üzerine kurulu olduğu gibi barıştan ve bir arada yaşama dilinden de uzak olduğunu belirtmektedir.³

Binlerce çocuğun katledilmiş ve ampute edilmiş olmasına rağmen yaşananların tam da bir soykırım olmadığı; belki kitlesel şiddetten ya da belki yozlaşmış savaştan bahsedilebileceği yönünde kurulan 'akademik' dile rağmen, ulusların vicdanı kabul edilebilecek üniversite öğrencilerinin kampüslerde yükselen sesi susturulamamış ve düzenlenen protestolarda yüzde 700 seviyesinde bir artış gözlenmiştir (Waxman, 2023; Hillel International, 2025). Çocukların yanı sıra gençleri de etkileyen bu soykırım karşısında hangi ırka, etnik gruba ya da inanca mensup olursa olsun Müslüman ya da Yahudi hiç kimsenin öldürülmemesi noktasında birleşen gençliğin ortak çağrısı insanlığın geleceği adına umut vericidir. Çatışmaların gölgesinde geçen çocuklukları nesilden nesile miras bırakan Filistinlilerin coğrafi ve siyasi olarak parçalanmış, sistematik olarak yoksul bırakılmış, korku ve güvensizlik ortamına terk edilmiş halde tutuldukları ablukayı yıkmalarında söz konusu eylemlerin ve ortak çağrılarının potansiyel etkisi yadsınamayacak kadar güçlüdür. Bu etkiyi hem Filistinli hem de İsrailli çocukların geleceği ve haklarının korunması için uluslararası sosyal hizmet bağlamında yapılandırmak, mesleğin kurucu değerleri açısından bir zorunluluktur.

3. Gazze'de Çocuk Haklarının Korunmasında Uluslararası Sosyal Hizmet

Uluslararası kurum ve kuruluşların süregelen sivil kayıpların engellenmesi, şiddetin sona erdirilmesi ve barışçıl çözüm bulunması yönündeki çağrıları ateşkesin sonlanabileceği kırılğan bir ortamda halen yankılanmakta ancak güçlü bir karşılık bulamamaktadır

³ Peled-Elhanan'ın tespitlerini, Sessizliği Bozmak (<https://www.breakingthesilence.org.il/>) adlı ve tamamı işgal bölgesinde görev yapan İsrail askerlerinin tanıklıklarını arşivleyen sitedeki paylaşımlar da teyit etmektedir. İlk olarak bu sitedeki tanıklığının ardından *The Girl Who Stole My Holocaust: A Memory* (2013) adlı kitaba imza atan Noam Chayut, yaptığı her şeyin başka bir Holokost'u önleyeceğine inandırılarak eğitildiğine ancak tüfeğini küçük bir kıza doğrulttuktan sonra gerçeğin farkına vardığına dair deneyimlerini çarpıcı bir dille aktarmaktadır.

(OHCHR, 2024; AI, 2024; OXFAM, 2024). Sadece Gazze bölgesindeki çocuklar değil; dünya genelinde milyonlarca çocuk da halen akranlarının maruz kaldığı orantısız güce ve verdiği yaşam mücadelesine tanık olmaktadır. Bu tanıklık yaşam hakkının kutsallığına, insan onuruna, ayrımcılık karşıtlığına ve eşitliğe dair yığınla eğitim müfredatına, uluslararası mevzuata ve ilkesel yaklaşıma gölge düşürmektedir. Dolayısıyla çocukluğun soykırımı dolaylı olarak, insani krize küçük yaşlarından itibaren ekranlardan tanık olan çocukları da etkilemekte ve her geçen yıl bu çocuklara yenileri eklenmektedir. Farajallah (2024) çocukların iyilik hali ve refahına yönelik müdahalelerden sonuç alınmasının ve gerçek bir iyileşmenin ancak baskının altında yatan nedenleri ele almakla mümkün olduğunu savunmaktadır. Bu ise her şeyden önce Gazze’deki işgalin sona erdirilmesi ve Filistinlilere sahip oldukları hakların iadesini içeren küresel bir yaklaşımı gerektirmektedir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere pek çok uluslararası düzenlemeyle yasal güvence altına alınan hususlar çocukların sağlıklı bir ortamda büyümelerini, eğitim almalarını, şiddet ve istismara uğramamalarını, temel sağlık hizmetlerine erişimlerini ve barınma haklarını kapsamaktadır (Atatanır, 2023). Ancak özellikle çatışma bölgelerinde söz konusu hakların çoğu ihlal edildiği gibi yaşanan yıkımdan derinden etkilenen çocuklar hem fiziksel hem sosyal hem de psikolojik hasar almaktadır. Çatışma bölgelerinde çocukların karşı karşıya olduğu tehditler: fiziksel zararlar ve ölümler, okul binalarının hedef alınması ile birlikte eğitim sisteminin aksaması, zorla ya da gönüllü olarak silahlı gruplara katılmaya zorlanmaları, ağır psikolojik travma, insan ticareti riski ile sığınmacı ya da mülteci konumuna sürüklenmeleri ile birlikte karşılaştıkları tehlikeli koşullar şeklinde sıralanmaktadır (Snoubar ve Duman, 2015; Ferrara, Cammisa, Zona, Giardino, Pastore ve Mantovani, 2024; Wells, Cortés–Morales, Esson, Horgan, Nxumalo, Phoenix ve Rosen, 2024).

Çocukların karşılaştığı bu tehditlerle mücadelede uluslararası sosyal hizmet sınır ötesinden başlayarak, insan haklarının korunmasında evrensel düzeyde bir paradigma ortaya koyma ideali olarak karşımıza çıkmaktadır (Atatanır, 2022). Sosyal hizmetleri yerel bağlamı içinde çeşitlendirerek geliştirme, toplumların insan onur ve haysiyetlerine yakışır şekilde var olma olanaklarını güçlendirme ve bu doğrultuda çocukları ve aileleri ebeveynlik hakları, uluslararası velayet/vesayet hakları, aile köklerini araştırma, aile birleşimleri, kurumsal bakım ve psikososyal destek gibi konular başta olmak üzere çok yönlü desteklemek uluslararası sosyal hizmetlerin çalışma konuları arasında yer almaktadır (IFSW, 2019). Bu küresel vizyonun şekillenmesinde, çocukların üstün yararını gözetmek üzere sınır ötesi mesleki müdahalelerde bulunma ve bu yönde politikalar

geliştirme motivasyonunun belirleyici olduğu ifade edilebilir ki bu vizyon Gazze'deki çocuklar ve aileleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Gazze'deki çocukları aileleriyle birlikte onurlarını, esenliklerini ve bakımlarını güvence altına alan koşullarla buluşturmak; özellikle istismar, ihmal ile şiddet riskinin yüksek olduğu mevcut tabloda hayati derecede belirleyicilik arz etmektedir. Uluslararası Göç Örgütü çeşitli nedenlerle gönüllü ya da gönülsüz, ülkeler içinde ya da ülkeler arasında, ebeveynleri ya da diğer birincil bakıcılarıyla birlikte ya da onlarsız hareket eden, hareketi fırsatlar yaratsa da aynı zamanda onları risk altına ya da daha fazla risk altında bırakan durumları 'hareket halindeki çocuk' olarak tanımlamaktadır (IOM, 2015). Hareket halindeki çocukları ihmal, istismar, şiddet, sömürü ve ayrımcılıktan korumak için bakım ve koruma sistemlerine erişimlerini destekleyen programlar uygulayan Çocukları Kurtarın Vakfı, insani krizlerin yaşandığı bölgeler başta olmak üzere 10 milyondan fazla çocuğun evini terk etmek zorunda kaldığını ve dünya genelinde göç etmek zorunda kalan çocuk sayısının 50 milyonun üzerine çıkarak, 2010'dan 2023'e iki kattan fazla arttığını belirtmektedir (Save the Children, 2024). Bu tablonun Gazze'de daha vahim bir hal aldığını belirten Vakıf çocukların yaşamları, güvenlikleri, refahları ve geleceklerinin risk altında olduğu; çadırlarda soğuk ve yağışlı havayla karşı karşıya kaldıkları için zatürre gibi hastalıklara yakalandıkları uyarısında bulunarak Gazze'yi 'çocuk olmak için en ölümcül yer' olarak nitelendirmektedir (Save the Children, 2025). Soğuk hava dalgalarının şiddetini arttırdığı 25 Şubat 2025 tarihinde üç çocuğun öldüğü Gazze'de donarak ölen toplam çocuk sayısının 10'a yükseldiği ve battaniye, çadır, ısıtma cihazı gibi temel ihtiyaç malzemelerinin yok denecek kadar az olması nedeniyle durumun kötüleştiği bildirilmektedir (WAFA, 2025). Sınırlar içinde ya da ötesinde, yeterince iyi korunamadıkları koşullarda çocukların insan ticareti mağdurlarının yaklaşık üçte birini (%34) oluşturduğu da bilinen bir diğer risktir (IOM, 2024). Tüm bu riskler karşısında çocuk koruma sistemlerinin ise çocuk koruma müdahaleleri ve bakım hizmetleri için örgütlü insan kaynağı, finans, hukuk, yönetim, izleme ve veri yönetimi bileşenlerinden oluşan bütüncül bir politika olduğu, farklı aktörler içerdiği (çocuklar, aileler, topluluklar, ulusal-uluslararası kuruluş çalışanları vb.) sistemi oluşturan ağın ise bu bileşenlerle aktörler arasında gelişen etkileşim alanında şekillendiği belirtilmektedir (UNICEF, 2021). Gazze'de çocukları koruyan bir sistemden bahsedebilmek için söz konusu etkileşim alanının yanı sıra ulusal ve uluslararası kuruluşların varlığını da bölgede görebilmek gerekmektedir.

Çocuk koruma sistemlerinin ve ulusal-uluslararası kuruluşların bu sistemler içerisinde yer almasının hukuki dayanağını Çocuk Haklarına Dair Sözleşme oluşturmaktadır (UNICEF, 1989). Sözleşmeye taraf devletler arasında olan İsrail, diğer taraf devletler gibi

19’uncu madde uyarınca çocukları hak sahibi kabul ederek bireysel haklarını tanımakla, her çocuğun korunma hakkını güvence altına almakla yükümlüdür. Bütünleşik çocuk koruma sistemlerine ilişkin asgari standartlar Avrupa Komisyonu tarafından da tanımlamış olup, şu şekilde açıklanmaktadır (EC, 2022):

“Her çocuk devredilemez korunma hakkına sahip bir hak sahibi olarak kabul edilir, o hak sahibine saygı duyulur ve o korunur; hiçbir çocuğa karşı ayrımcılık yapılamaz; çocuk koruma sistemleri, önleyici tedbirleri de kapsar; aileler birincil bakım verici rolünde desteklenmelidir; toplumlar, çocuğun şiddetin her türüsünden korunma hakkının farkındadır ve bu hakkı destekler; çocuk koruma sistemleri yeterli bakımı güvence altına alır; çocuk koruma sistemleri ulusötesi ve sınır ötesi mekanizmalar içerir; çocuk desteğe ve korunmaya sahiptir; savunmasız çocuklara dair olası risklerin tespitine yönelik eğitimler verilir; ülkelerde güvenli, iyi duyurulan, gizli ve erişilebilir raporlama mekanizmaları mevcut bulundurulur.”

Özellikle Gazze’de olduğu gibi yerlerinden edilen çocuklar hiçbir çocuğun görmemesi gereken türden bir şiddete, yıkıma ve ölüme tanık olmakta ve bildikleri her şeyi geride bırakarak hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Evlerini, ailelerini ve yakın çevrelerini kaybetmelerinin yanı sıra gıdaya, eğitime, barınma ve sağlık hizmetlerine erişimleri tehdit altındaki çocukların haklarının korunması uluslararası sosyal hizmet ve sınır ötesi çocuk koruma politikalarının bir gereğidir. Çalışmamızda rakamlarla da ifade edildiği üzere binlerce çocuk kronik şiddete maruz kalmakta ve çocukların bu şiddet döngüsünden kurtarılması çocuk koruma politikalarının başında gelmektedir (Duman ve Snoubar, 2017; ICRC, 2024). BM Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakatı da hareket halindeki çocuklara yönelik sürekli bakım, koruma ve diğer hizmetlerin sağlanmasını kolaylaştırma odaklı bir sınır ötesi iş birliği önerisinde bulunmaktadır (UNHCR, 2018). Gazzeli çocuklar için harekete geçilmesini gerekli kılan uluslararası norm ve standartları genişletmek mümkün olsa da bu yönde bir iradenin oluşmasında mevcut çabaların yeterince etkili olmadığı görülmektedir. Ancak yine de uluslararası sosyal hizmet perspektifi içinde temel önceliği çocuklar kılarak onların sağlıklı, güvenli ve huzurlu koşullarda yaşama imkanları için mücadele etmek gerekmektedir.⁴

Uluslararası sosyal hizmet perspektifi içinde bugünün çocukları ile çatışma ikliminde geçen çocukluk dönemlerine sahip yetişkinlerin aile refahı, bakım gereksinimleri, ebeveynlik rolleri ve sosyoekonomik koşulları gibi farklı başlıklar altında çalışılmasında yarar bulunmaktadır. Bir araştırma Filistin’de düşük sosyoekonomik geçmişi olup, yoksulluk içinde yaşayan ebeveynler açısından en önemli mesajın çocuklarına yönelik

⁴ Öyle ki hiçbir çocuk şu cümlelerle isyan etmek zorunda kalmasin: “Çocukluğumu yaşayamadım, her şeyden çok yoruldum... ölüp dinlenmek istiyorum artık!” Bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=mSY5ugw5f10>

bedensel cezalandırma davranışından kaçınma, onların hayatlarına rehberlik etme, sürece aktif katılım, iyi davranışları motive etme olarak sıralamaktadır (Atout, Alrimawi, Dreidi, Rajeh Saifan, Abusalameh ve Al-Yateem, 2021). Bir başka araştırma ise Filistinli annelerin çocuklarının dünyasındaki merkezi rolün altını çizerek, gelecekteki sosyal politikalar açısından özellikle annelerin karşılaştığı zorluklarla başa çıkmalarının bir yolu olarak hem ailevi hem de ekonomik becerilerini desteklemenin belirleyici etkisine dikkat çekmektedir (Athamneh, 2023).

Uluslararası sosyal hizmet çerçevesinde farklı ülkelerden sosyal hizmet uzmanlarının katkıları ile çatışma bölgelerinde ve Gazze özelinde çocuk hakları konusunda sosyal çalışmalar yapılmasında ve sosyal hizmet bağlamı içinde farkındalık sağlanmasında yarar bulunmaktadır. Özellikle Gazze'deki çocukların sağlık ve gıda haklarına yönelik küresel ölçekte acil müdahale çağrısında bulunulması, ruh sağlıkları için psikolojik destek ve rehabilitasyon içeren programlar geliştirilmesi, çatışmaların sonlanması ve çocukların mevcut çatışma ortamından korunması için hükümetlerin harekete geçmeye teşvik edilmesi kritik önem taşımaktadır. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu bu yöndeki açıklamasında Gazze'deki sivilin karşı karşıya oldukları tehlike konusunda insani yardım çağrısını yineleyerek şu gerekliliklerin altını çizmektedir (IFSW, 2024):

"Kuzey Gazze dahil olmak üzere tüm olası geçiş noktalarından yardım ulaştırmamıza olanak sağlayacak güvenilir giriş noktaları, güvenlik güvenceleri ve yardımların Gazze genelinde dağıtılabilmesi için hiçbir inkar, gecikme ve erişim engeli olmaksızın engelsiz geçiş, tüm insani yardım personelinin ve malzemelerinin Gazze içinde hareket etmesini ve yardımları güvenli bir şekilde ulaştırmasını sağlayan işlevsel bir insani bildirim sistemi, yolların geçilebilir hale getirilmesi ve mahallelerin patlayıcı maddelerden temizlenmesi, insani yardım görevlilerinin güvenli hareket edebilmeleri için istikrarlı bir iletişim ağı, Gazze'deki insani yardım uygulamalarının omurgasını oluşturan UNRWA'nın hayat kurtarıcı yardım sağlamak için ihtiyaç duyduğu kaynaklara kavuşması ve hayat kurtarmak için elinden geleni yapan BM ve sivil toplum kuruluşlarını itibarsızlaştırmayı amaçlayan kampanyalara son verilmesi."

Filistinli bir sosyal hizmet uzmanı olan ve Aida Gençlik Merkezini yönetirken İsrail güçleri tarafından 18 Aralık 2023'de keyfice tutuklanıp üç ay kadar sonra salıverilen Munther Amira hapisane koşullarına ilişkin 'cehennem gibi' benzetmesini yaparak 'kendisine ve on bir hücre arkadaşına verilen yiyeceğin sadece iki kişilik olduğu, mahkumların dışarıdan hiçbir haber alamadığı, neden ve ne kadardır hapiste tutulduklarına dair bilgilerinin olmadığı, gardiyanların köpeklerle hücrelerine girdiği, genç bir adamın durumun umutsuzluğu nedeniyle intihar etmeye çalıştığı' şeklinde sıraladığı tespitler, hapisanelerdeki koşulların da her türlü hak ihlaline son derece açık olduğunu ortaya

koymaktadır (ICN, 2024). Amira’nın "Bizi ezdiler, aşağıladılar ve yaşam için tüm umutları gömdüler."⁵ dediği hapishanelerde 7 bin siyasi tutuklu olduğu tahmin edilmekte ancak bunların ne kadarını çocukların oluşturduğu bilinmemektedir. Diğer yandan İsrail’in 7 Ekim 2023’ten bu yana işgal altındaki Batı Şeria’da yaklaşık bin 200 Filistinli çocuğu gözaltına aldığı; özellikle Megiddo hapishanesindeki çocukların dayak, açlık ve tıbbi bakımın reddedilmesi gibi vahşi koşullara maruz kaldığı bildirilmektedir (CDA, 2025).

3. Olası Uluslararası Sosyal Hizmet Müdahaleleri

Çocuk Hakları Sözleşmesi ayrımcılık yasağı, çocuğun yaşama-gelişme hakkı, katılım hakkı ve üstün yararı olmak üzere dört temel ilkeye dayandırılmakta ve bu ilkelerin çocuk haklarının uygulanmasının ön şartları olduğu kabul edilmektedir (Çopur, 2021). Bu noktadan hareketle Gazze’deki çocukların ayrımcılığa uğramaksızın yaşama, gelişme, katılım haklarını kullanma ve üstün yararlarını gözetme olanaklarına sahip kılınmalarının uluslararası hukuktan doğan ve uluslararası topluma sorumluluk yükleyen görevler olduğu ifade edilebilir. İnsani yardım ablukası ve beraberinde getirdiği gayriinsani muameleler bu görevlerin ifasında uluslararası toplumun önüne yeni engeller çıkarırken⁶ çocukları da çevreleyen mülksüzleştirme, yerinden edilme, evsizlik, yaralanma, engellilik, yoksulluk, ayrımcılık ve mültecilik koşulları derinleşmektedir. Bu koşullar karşısında uluslararası sosyal hizmet perspektifiyle psikososyal rehabilitasyon, eğitim ve yeniden inşa süreçlerine dair nasıl bir yol haritası izlenebileceğine dair ortak akıl geliştirmek, bugünden yarına uzanan bir gelecek umudu oluşturabilir. Bu umudun oluşmasında sosyal hizmet hem tarihsel hem de ontolojik olarak çocukları ve üstün yararlarını önceleyen mesleki disiplinlerin başında gelmektedir.

Gazze’de yaşanan soykırıma maruz kalan ya da tanık olan tüm çocukların onur ve haysiyetlerinin korunması, adil ve güvenli bir dünyada yaşama inançlarının sağaltılması sosyal hizmet uzmanlarının mesleki sorumluluğu olarak kabul edilebilir. Aksi halde bir insan hakları mesleği olmasına karşın kimi isimlerin "Dehşetle izliyoruz ve İsrail’i destekliyoruz." cümlesiyle başlayıp, soykırıma karşı duruş ortaya koyan sosyal hizmet uzmanlarını antisemitizmi ve terör gruplarının ideolojilerini beslemekle suçlayan iddialarla daha sık karşılaşılabılır (Farber ve Fram, 2024). Bu iddialar, pek çok Yahudi sosyal hizmet uzmanı ve insan hakları savunucusunun soykırıma son vermek için Filistinlilerle ve dünyanın her yanındaki meslektaşlarıyla dayanışma içinde oldukları

⁵ Bu sözler Peskine (2000) tarafından kaleme alınan *Bir Yahudi Ailesi* adlı eserde "Sağlamaların hayal kırıklığı, ölenlerin iniltilerinden de korkunç" cümlesinin 80 yıl sonra işitilen yankısı olarak da kabul edilebilir.

⁶ UNRWA (2025) 30 Ocak tarihi itibarıyla kendilerine karşı Knesset mevzuatının yürürlüğe girdiğini, çocukları öldürmenin yeni bir yolunu bulan İsrail makamlarının çalışma vizelerini yenilememe kararı aldığını ve bu kararın ardından uluslararası personelin 29 Ocak’ta Doğu Kudüs’ü terk etmek zorunda kaldığını bildirmektedir.

gerçeğini kuşkusuz değiştirmemektedir (JVP, 2025). Ancak sosyal hizmet alanı açısından önde gelen uluslararası kuruluşların ve eğitim kurumlarının soykırım karşısındaki tepkisinin baskın şekilde sessizlik olması bu gerçeğe gölge düşürmektedir (Thurber ve Kimball, 2024; Suslovic, Rasmussen, Kim, Sarantakos, Dettlaff, Roe ve Guevara, 2024). Olanca suskunluğuna rağmen mesleğin insan hakları ve sosyal adalet değerleri doğrultusunda özgür Filistin mücadelesini gündemine alması, İsrail'deki çocukları soykırım mirasının varisi olmaktan özgürleştirecek olasılıkları konuşmaktan bağımsız değildir. Sosyal hizmetlerin kendi kaderini tayin hakkı ifadesi ile karşılık bulan temel ereği hem kişilerin ve grupların hem de toplumların başka bir dünyanın da var olabileceği ve bu dünyanın insan onuruna saygı temeli üzerinde yükselebileceğine dair güçlü bir çerçeve sunar. Bölgedeki tüm çocukları ve yaşamlarını (gerek maruz kalan gerek başvuran kişiler olarak) sarmalayan şiddet döngüsünü kırmak için sosyal hizmet uzmanları arasında ve küresel ölçekte sürdürülebilir bir dayanışma ortaya koymak insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar hayatiyet arz etmektedir.

Türkiye'nin öncülüğü ve ev sahipliğinde Filistin ve İsrail'deki çocukların ortak geleceğine dair küresel ölçekte sosyal hizmet uzmanlarının ve çocuk hakları savunucularının katıldığı bir çağrı dünya genelinde çocuk dostlarının aynı dili konuşması için güçlü kanallar yaratabilir. Her iki taraf için şiddetsizlik politikasını destekleyen ülkelerin ve ulusal insan hakları kurumlarının üstün yararları odağında çocukların geleceğine dair bir vizyon geliştirilebilir. Nitekim varlığına ket vuran ve kendisini gerçekleştirme olanaklarını baskılayan sınırlardan insanı özgür kılmak, ulusötesi sosyal hizmet yaklaşımının başlangıç noktasıdır. Bu noktada Türkiye tarihi boyunca, yakın ya da uzak coğrafyasında yaşanan insani dramlara kayıtsız kalmayan ve kapılarını açan ülkelerin başında gelmektedir. Bu tarihsel misyonun uluslararası sosyal hizmet yaklaşımını esas alan ve Gazze başta olmak üzere bölgedeki tüm çocuklar için çatışmasız bir gelecek hakkını savunan güçlü politikalarla sürdürülmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda dört politika önerisi kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. Sınır Ötesi Çocuk Bakımı

Hiçbir abluka sonsuza dek sürmemiştir ve Gazze için bugünden planlanması gereken pek çok başlık bulunmaktadır. Bu başlıklardan ilki sınır ötesinde çocuk bakımındır. Özellikle kurumsal yatılı çocuk bakımı devletlerin, devlet dışı kurumların ve uluslararası kuruluşların dahil olduğu çok aktörlü bir süreç olarak kabul edilmekte ve süreç hukuki düzenlemelere konu edilmektedir (Righard ve Boccagni, 2022). Kavrama karşılaştırmalı olarak bakıldığında; çocuk koruma sistemlerinin karmaşıklığı ile çocuk koruma terminolojisi konusunda uzlaşıya dayalı ortak anlayışın yeterince gelişmemiş olduğu görülmektedir. Dünya genelinde sınır ötesi çocuk koruma sistemlerini karşılaştırmak

hâlâ zorlu bir iş olduğu gibi teori, mevzuat ve fiili uygulama arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Berrick, Gilbert ve Skivenes, 2023). Bu sistemleri sınır ötesi çocuk koruma politikalarının ve bu alandaki kurumsallaşma çalışmalarının bir evresi olarak kabul ettiğimizde Gazze için ulusötesi kurumlarla ulusal kurumların bakım politikalarının nasıl yapılandırılacağı, önceliklendirmenin neye göre yapılacağı ve bakımda ulusötesiliğin çocukları nasıl etkileyeceği gibi soruları somut verilerle cevaplamak belirleyicilik arz etmektedir. Gazze özelinde bütüncül bir sınır ötesi çocuk koruma politikası izlenebilmesi için çocukların temel gereksinimlerinin karşılaması adımıyla başlayarak ve çatışmaların yarattığı ruhsal sorunlara odaklanarak psikososyal destek mekanizmalarının ve mekanizmaları işler kılacak bileşenlerin tanımlanması gerekmektedir. Bu çocukların terk etmek zorunda kaldıkları evlerinden uzakta, aile üyelerinin yokluğunda, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sağlayamadıkları koşullarda güvensizlik-çaresizlik-belirsizlik döngüsünü kırmaları güçtür ve bu güçlüğün birlikte aşılması ulusların ortak sorumluluğudur.

3.2. İnsani Yardım Koridoru

Gazze’deki çocuklar için sosyal hizmet uzmanlarının kesintisiz insani yardım koridoru oluşturarak uluslararası düzeyde ve derhal harekete geçmesini zorunlu kılan gereksinimler söz konusudur. İlk olarak Gazze’deki çocukların gıda, sağlık, eğitim, barınma ve sosyal koruma hizmetlerine erişimlerine yönelik uluslararası sosyal hizmet kuruluşları iş birliğinde bilgi ve kaynak paylaşımına dayalı yardım koordinasyonu sağlayacak ortak platform oluşturulmalıdır. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) ve BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) öncülüğünde bir ortak platformun kurulması temel ihtiyaçların yanı sıra bebeklerden başlayarak acil gıda, ilaç ve tıbbi malzeme taleplerinin karşılanmasında aktif görev almalıdır. Orta vadede bu taleplere daha kapsamlı ve sürdürülebilir çözümler geliştirmek için yine sosyal hizmet uzmanlarının yer aldığı bir danışma komitesi kurulmalıdır. Acil insani yardım koridorlarının kesintisiz şekilde açık kalması için her iki komitenin hem yerelde hem de uluslararası ölçekte atacağı adımlara dair stratejik plan geliştirilmeli ve ilan edilmelidir.

3.3. Psikososyal Rehabilitasyon

Kronik şiddet ortamı ve istikrarsızlık nedeniyle ağırlaşan psikososyal sorunları ele alıp, uzmanlaşmış bireysel vaka yönetimi hizmetleri aracılığıyla çözebilmek için yapılandırılmış psikososyal rehabilitasyon hizmetlerine ve bu kapsamda acil çocuk koruma müdahalelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Ailelerin anne-çocuk sağlığı ve psikososyal destek hizmetlerine erişimi için özel sosyal hizmet birimleri oluşturulmalı; uzuv kayıplarının yanı sıra yaşanan derin ruhsal hasarların etkilerini hafifletmek ve en aza indirmek için rehabilitasyon hizmetlerini de kapsayan seyyar hastaneler ve tıbbi

müdahale üniteleri kurulmasına öncülük edilmelidir. Geçici eğitim merkezi ve dijital öğrenme platformları devreye sokularak uluslararası düzeyde eğitimcilerin ve eğitim kuruluşlarının Gazzeli çocuk ve gençler için sorumluluk alması sağlanmalıdır. Güvenli barınma alanları ile okulların onarım ve yeniden inşasının yanı sıra mevsimsel koşulların çocuklarda daha fazla can kaybına neden olmaması için karavan, konteynır ya da çadır gibi geçici barınma olanaklarının bölgeye ulaştırılabilmesine yönelik dayanışma ağı kurulmalıdır. Bebekleri, çocukları ve bir bütün olarak Gazze halkını hedef alan saldırıları normalleştirmeye dönük dilin ve yayıncılığın tehlikelerine karşı kamuoyunu bilinçlendirmek üzere yaşanan insani krizin ve hak ihlallerinin boyutlarını görünür kılan belgeleme ve raporlama çalışmaları yürütülmelidir. Saldırıları dolaylı ya da doğrudan savunan ve daha da ileri gidilmesi yönünde görüş bildiren yayınlara yer veren yayınevleri ve süreli yayınlara yönelik akademik boykot kampanyaları ile bu tür yayınların geri çekilmesi için sosyal hizmet örgütleri sosyal medya üzerinden birlikte hareket etmelidir. Uzun vadede istihdamı, yerel üretimi ve kalkınmayı desteklemeye dönük projeler yoluyla Gazze'nin refahı için planlar hazırlanarak, yoksulluk ve işsizliğin bölgedeki etkilerini azaltmaya yönelik sosyoekonomik destek mekanizmaları da hızla geliştirilmelidir.

3.4. Çocuk Odaklı Uluslararası Platform

Filistinli çocukların hem bugün hem gelecek dönem gereksinimlerini en üst düzeyde karşılamak için atılması gereken adımlardan bir diğeri ise kuşkusuz çocuk odaklı uluslararası bir platform oluşturulmasıdır. Kronik açlık ve hastalık risklerinin yanı sıra kronik şiddet ve istikrarsızlık koşullarında bulunan bu çocuklar, uluslararası kuruluşların koruyucu müdahaleleri ile anılan risklerin yarattığı yıkıcı etkilerden kısmen de olsa uzaklaştırılabilir. Örneğin keyfi gözaltılar nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan Filistinli çocukların hukuki yardıma ve savunuculuk çalışmasına ihtiyacı bulunmasına karşın çok sınırlı sayıda uluslararası kuruluş bu konuda faaliyet göstermektedir (Grace, 2023). Gazze'de çocukların içinde bulunduğu risklerin yönetilmesinde ve zamanla bertaraf edilmesinde BM uzmanlık kuruluşlarının önderliğinde ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hükümleri ışığında uluslararası iş birliğine dayalı bir platform yapılanmasına gidilmesi insani yardım ablukasının kırılmasını da sağlayabilir. Sosyal hizmetler bu bağlamda kilit bir ortak paydadır zira gerek insan haklarını ve sosyal adaleti esas alan ilkeleri gerek mesleki temelleri doğrultusunda her insanın insan onur ve haysiyetine yakışır şekilde yaşamasında tarihi mücadelelere imza atmış bir disiplindir. Soykırım ve etnik temizliğe karşı ölüm-kalım savaşı veren çocukların sesinin tüm dünyaya ulaştırılmasında ve uluslararası düzeyde iş birliği ağının güçlendirilerek Gazze'deki çocuklar için harekete geçilmesinde sosyal hizmet uzmanlarına ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonuna (IFSW) başta olmak üzere bu alanda örgütlü meslek kuruluşlarına tarihi bir görev düşmektedir.

İnsanlar tanındıklarını, takdir edildiklerini, kendilerine onurlu davranıldığını gerçekten hissettiklerinde toplumsal yaşama katılım fırsatını değerlendirmekte ve bu katılım vatandaşlık–adalet–refah arasındaki ilişkide bireyin belirleyici rolünü pekiştirmektedir (Prilleltensky ve Prilleltensky, 2021). Dışlayıcı kültürler inşa etmeyen, sosyal adaletsizliği ve ayrımcılığı reva görmeyen, farklı kimliklere sahip kişileri kabul edip onlara kendilerini gerçekten değerli hissettiren toplumlarda aidiyet duygusu güçlenmekte ve sosyal çalışmalara katılma olasılığı artmaktadır (Di Martino, Scarpa ve Prilleltensky, 2022). Bu olasılık, sadece Gazze’de değil dünyanın farklı coğrafyalarında yükselmekte olan ırkçı ve militarist eğilimlerle, bu eğilimleri besleyen ya da finanse eden yapılarla mücadele için de önemi yadsınamayacak barışçıl bir yaklaşımdır.

Yükselen sosyal adalet ve eşitlik taleplerini evrensel bir kavrayışla daha ileriye taşımak için IFSW ve BM Sosyal Kalkınma Araştırma Kurulu (UNRISD) öncülüğünde gerçekleşen *Yeni Eko–Sosyal Dünyayı Birlikte İnşa Etmek: Kimseyi Geride Bırakma* (2022) zirvesiyle bu mücadeleye yön verecek rehber ilke; ‘eko–sosyal dünya’ olarak kamuoyuna duyurmuştur. Kavram, pandemi sürecini ve etkilerini geride bırakmaya çalışan dünyada derinden hissedilen daha adil ve daha kapsayıcı bir uluslararası toplum ihtiyacına yanıt niteliğindedir. Ortak bir gelecekte bahsedebilmek için yeni yerel ve küresel değerlerin, politikaların ve uygulamaların neler olması gerektiğine dair geniş katılımlı bir tartışmaya da öncülük eden kavramın başlangıç noktaları: “insanlara ve gezegene duyulan sevgi, sorumluluk ve haklar; saygı, haysiyet, uyum ve adalet; çeşitlilik, aidiyet, karşılıklılık ve eşitlik; topluluk ve birliktelik” olarak ilan edilmiştir (New Eco–Social World, 2022).

IFSW’nin tüm dünyaya ilan ettiği bu ilkelerin yaşama geçirilmesi Filistinli çocuklar için uluslararası bir platform oluşturulmasının da gerekçeleri niteliğindedir. IFSW’nin,

“Karşılıklılığı birlikte geliştirmek, barışı birlikte inşa etmek, doğayla birlikte yaşamak, sosyal adaleti birlikte yaratmak ve eşitliği birlikte gerçekleştirmek...uluslararası dayanışma ile ileriye giden yolda barışçıl dünya için ekolojik bütünlüğü sağlamak, sürdürülebilir refah toplumlarını mümkün kılan ekonomik reformlar gerçekleştirmek...” çağrısına Gazzeli çocuklar için de kulak vermenin zamanıdır (New Eco–Social World, 2022).

Aksi halde tamamen savunmasız ve aç bırakılarak dünyanın gözü önünde ölüme terk edilen Filistin halkı ile sınırlı kalmayacak bu soykırım, farklı coğrafyalarda yine çocuklar başta olmak üzere masum insanları hedef almaya devam edecektir. Bugün olduğu gibi yarın da çocuklar İsrail’in kendisini savunma hakkını kullandığı gerekçesi ile yaşamdan koparılma tehdidiyle yaşayacak ve kendilerini güvende hissedemeyecektir.

4. Sonuç

Gazze’de süregelen çatışmalar ve abluka, çocuk haklarını doğrudan ihlal eden insani kriz yaratmıştır. Çocukların temel yaşam hakları, sağlık hizmetlerine erişimleri, eğitim olanakları ve psikososyal iyilik halleri ciddi tehdit altındadır. Çalışmamızda, Gazze’de çocukların maruz kaldığı hak ihlalleri ele alınarak uluslararası hukukun, sosyal hizmet uygulamalarının ve insani yardım mekanizmalarının mevcut durumu incelenmiştir.

Araştırmalar, Gazze’deki çocukların kronik travmaya maruz kaldıklarını, fiziksel ve psikolojik sağlıklarının ciddi ölçüde zarar gördüğünü ve eğitim haklarının sistematik olarak ihlal edildiğini göstermektedir. Çatışma ortamında büyüyen çocukların büyük kısmı travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve kaygı bozuklukları gibi psikolojik sorunlar yaşamakta, temel insani ihtiyaçlara erişimde sürekli kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, altyapının tahrip olması nedeniyle su, gıda ve sağlık hizmetlerine erişim yetersizliği, çocuk ölümlerini ve uzun vadeli sağlık risklerini hızla artırmaktadır.

Bu bağlamda, uluslararası toplumun Gazze’deki çocuklara yönelik daha etkin ve hızlı müdahalelerde bulunması gerekmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde, çocukların korunması için acil eylem planlarının geliştirilmesi ve uygulanması zorunludur. Çocuklara yönelik insani yardımların sürdürülebilir hale getirilmesi, psikososyal destek programlarının genişletilmesi, uluslararası sosyal hizmet mekanizmalarının güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi uzun vadeli çözüm önerileri arasında yer almaktadır.

Gazze’de çocuk haklarının korunması sadece insani bir mesele değil, aynı zamanda uluslararası hukukun ve sosyal adaletin gereğidir. Çatışmaların etkisinin azaltılması, insani yardımların artırılması ve çocukların geleceğine dair sürdürülebilir politikaların oluşturulması, çalışmamızda anılan uluslararası aktörlerin sorumluluğundadır. Mevcut durumun sürdürülmesi, yalnızca Gazze’deki çocukların değil, küresel insan hakları sisteminin de ciddi bir başarısızlığı olacaktır. Bu nedenle akademik, hukuki ve insani perspektifleri birlikte yapılandıran bütüncül politikalar geliştirilerek çocukların temel haklarının bir an önce güvence altına alınması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Abudayya, A., Fugleberg Bruaset, G. T., Nyhus, H. B., Aburukba, R. ve Tofthagen, R. (2023). Consequences of war-related traumatic stress among Palestinian young people in the Gaza Strip: A scoping review. *Mental Health & Prevention*, 32, 1–15.
- AI. (2024). You feel like you are subhuman’ Israel’s genocide against Palestinians in Gaza. *Amnesty International Report*, London.
- AJC. (2024). Israel is not committing genocide. *American Jewish Committee Statement*. <https://www.ajc.org/news/israel-is-not-committing-genocide>.
- Al Jazeera (2023). Israeli state TV video shows children singing about Gaza | Al Jazeera Newsfeed. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=sUpm2jGjc18>.
- Amnesty International. (2024). “You feel like you are subhuman”: Israel’s genocide against Palestinians in Gaza: Executive summary (Index: MDE 15/8744/2024).
- Atatanır, H. (2022). Çocukluk olgusunun ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 205–219.
- Atatanır, H. (2023). Türkiye’de çocukların eğitim hakkı. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 50–63.
- Athamneh, S. (2023). Working-class Palestinian mothers in Israel: agency, habitus, and maternal responsibility. *Journal of Family Studies*, 30(3), 485–506.
- Atout, M., Alrimawi, I., Dreidi, M., Rajeh Saifan, A., Abusalameh, E. ve Al-Yateem, N. (2021). Parental child rearing practices in Palestine: A cross-sectional study. *Global Pediatric Health*, (8), 1–9.
- Berrick, D. J., Gilbert, N. ve Skivenes, M. (2023). Child protection systems: A global typology. *Oxford Handbook of Child Protection Systems* içinde (943–970 ss.). Oxford University Press.
- Boyne, J. (2019). *Çizgili pijamalı çocuk* (T. T. Törüner, Çev., 44. bs.). Ankara: Tudem Yayınları.
- Baroud, R. (2023). ‘Human animals’: The sordid language behind Israel’s genocide in Gaza. *The Jordan Times*. Erişim adresi: <https://jordantimes.com/opinion/ramzy-baroud/%E2%80%98human-animals%E2%80%99-sordid-language-behind-israels-genocide-gaza>
- CDA. (2025). The administration of Megiddo Prison deliberately served spoiled food to detainees. Erişim adresi: <https://www.cda.gov.ps/index.php/en/news/20280-commission-of-detainees-affairs-the-administration-of-megiddo-prison-deliberately-served-spoiled-food-to-detainees-2>
- Chomsky, N. ve Pappé, I. (2011). *Yaşamla ölüm arasında Gazze: Dünden bugüne Filistin sorunu* (T. Doğan, Çev). İstanbul: BGST Yayınları.
- Çopur, O. (2021). *Çocuğun yüksek yararı nedir?* Ankara Barosu Yayını.
- DCIP. (2025). Distribution of Palestinian Child Fatalities. *Defense for Children International Palestine*. Erişim adresi: https://www.dci-palestine.org/distribution_by_month.
- Di Martino, S., Scarpa, M. P. ve Prilleltensky, I. (2022). Between wellness and fairness: The mediating role of autonomous human choice and social capital in OECD countries. *Journal of Community Psychology*, 50(7), 3156–3180.
- Duman, N. Ve Snoubar, Y. (2017). Importance of school social work in war and conflicts zone. *European Journal of Social Science Education and Research*, 4(1), 46–51.

- Dunkelberg, A. G. (2025). How to Hide a Genocide: Modern/Colonial International Law and the Construction of Impunity. *Journal of Genocide Research*. <https://doi.org/10.1080/14623528.2025.2454739>
- EC. (2022). 10 Principles for integrated child protection systems. *Europea Commission*. Erişim adresi: https://commission.europa.eu/system/files/202212/10_principles_for_integrated_child_protection_systems_en.pdf
- Farajallah, I. (2024). *My life is a war: Voices of traumatized Palestinian children under Israeli occupation*. USA: Sumud LLC.
- Farber, N. B. ve Fram, M. S. (2024). The danger of ideology: Social work, Israel, and anti-semitism. *Social Work*, 69(2), 204–206.
- Ferrara, P., Cammisa, I., Zona, M. Giardino, I. Pastore, M. ve Mantovani, M. P. (2024). War inflicts severe violations on the fundamental human rights of children. *Global Pediatrics*, (7).
- Fletcher, T. (2025). Gazan babies will die without aid–UN humanitarian chief. <https://www.bbc.com/news/videos/cdr550j818po>
- Grace, A. (2023). Exposure to violence and instability among children in Palestine. *Ballard Brief*. Erişim adresi: www.ballardbrief.byu.edu
- Hillel International. (2025). Antisemitism on college campuses: Incident tracking. Erişim adresi: <https://www.hillel.org/antisemitism-on-college-campuses-incident-tracking/>
- ICN. (2024). Bethlehem youth worker released from prison. *Independent Catholic News*. Erişim adresi: <https://www.indcatholicnews.com/news/49258>
- ICRC. (2024). Children. *International Committee of the Red Cross*. Erişim adresi: <https://www.icrc.org/en/war-and-law/protected-persons/children>
- IFSW. (2019). Policy and guiding principles for international social work assessment of children. *International Federation of Social Workers*. Erişim adresi: <https://www.ifsw.org/policy-and-guiding-principles-for-international-social-work-assessment-of-children/>
- IFSW. (2024). *Official statement*. Erişim adresi: <https://www.ifsw.org/ifsw-supports-global-statement-of-humanitarian-leaders-calling-for-an-immediate-ceasefire-in-gaza/>
- IOM. (2015). Children on the move. *UN International Organization for Migration*. Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/children-move>.
- IOM. (2024). *A decade of documenting migrant deaths: Data analysis and reflection on deaths during migration documented by IOM's Missing Migrants Project, 2014–2023*. IOM Publications. Erişim adresi: <https://missingmigrants.iom.int/MMP10years>
- JVP. (2025). *Jewish voice for peace*. Erişim adresi: <https://www.jewishvoiceforpeace.org/>
- Kenefâni, G. (1984). *Filistin'in çocukları: Hafya'ya dönüş ve diğer hikayeler* (S. Özbay, Çev.). İstanbul: Otonom Edebiyat.
- Lazzarini, P. [@UNLazzarini]. (2024, 3 Aralık). #Gaza, a pandemic of #disabilities [Tweet]. X (eski adıyla Twitter). Erişim adresi: <https://x.com/UNLazzarini/status/1863868799956680739>
- Lubbad, A. M. S. (2023). *Uluslararası haber sitelerinde Gazze ablukası sorununun kamu diplomasisi bağlamında ele alınması* (CNN, BBC, TRT World, Al-Jazeera) (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Manzanero, A. L., Crespo, M., Barón, S., Scott, T., El-Astal, S. ve Hemaïd, F. (2024). Traumatic events exposure and psychological trauma in children victims of war in the Gaza strip. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3-4), 1568-1587.
- New Eco-Social World. (2022). *The People’s Charter for an Eco-Social World*. Erişim adresi: <https://newecosocialworld.com/wp-content/uploads/2022/09/Peoples-Charter-EN.pdf>
- OCHA. (2025). *Data on casualties*. Erişim adresi: <https://www.ochaopt.org/data/casualties>
- OHCHR. (2024). *Anatomy of a genocide: Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967 (A/HRC/55/73)*. United Nations.
- Oxfam. (2024). Daily death rate in Gaza higher than any other major 21st Century conflict. Erişim adresi: <https://www.oxfam.org/en/press-releases/daily-death-rate-gaza-higher-any-other-major-21st-century-conflict-oxfam>
- Peled-Elhanan, N. (2012). *Palestine in Israeli school books: Ideology and propaganda in education*. London: I.B. Tauris.
- Peskine, B. (2000). *İkinci Dünya Savaşının ateşinde bir Yahudi ailesi: Bölüm 2*. (A. Yengin, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Prilleltensky, I. ve Prilleltensky, O. (2021). *How people matter: Why it affects health, happiness, love, work, and society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RedCross. (2025). *What is happening in Gaza?* Erişim adresi: <https://www.redcross.org.uk/stories/disasters-and-emergencies/world/whats-happening-in-gaza-humanitarian-crisis-grows>.
- Righard, E. ve Boccagni, P. (2022). Transnational perspectives in social work. *Oxford Bibliographies on Social Work*. Erişim adresi: <https://www.oxfordbibliographies.com/>
- Save the Children. (2024). *Trapped and Scarred: The compounding mental harm inflicted on Palestinian children in Gaza*. Erişim adresi: <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Trapped-and-Scarred-Final-1-1.pdf/>
- Save the Children. (2025). *Children are paying the heaviest price of this war*. Erişim adresi: <https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/war-gaza>
- Shaw, M. (2016). The genocide of the Palestinian people: An international law and human rights perspective. *Holy Land Studies*. Erişim adresi: <https://ccrjustice.org/genocide-palestinian-people-international-law-and-human-rights-perspective>
- Snoubar, Y. (2010). Savaş ortamlarında bulunan çocukların sorunları ile sosyal hizmet (örnek olarak Filistin). *Sosyal Hizmet*, 20, 13-17.
- Snoubar, Y. ve Duman, N. (2015). Using social holistic approach in working with children who are in the war zone. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(1), 231-237.
- Suslovic, B. Rasmussen, C., Kim, M. E., Sarantakos, S. Dettlaff, A. J., Roe, C. ve Guevara, V. (2024). Speaking against silence: Examining social work’s response to genocide. *Abolitionist Perspectives in Social Work*.
- Thurber, A. ve Kimball, E. (2024). A response to “The danger of ideology”. *Social Work*, (69)2, 209-211.
- TİHEK. (2024). *Filistin’de insan hakları ihlalleri ve Gazze soykırımı*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.

- Times of Israel. (2025). *We must return to war*. Erişim adresi: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/ben-gvir-urges-massive-assault-on-gaza-after-hamas-postpones-hostage-release-we-must-return-to-war/
- TRT Haber. (2024). “Yaşıyoruz ama...” [Facebook videosu]. Facebook. <https://www.facebook.com/reel/815451344001819>
- UN. (1951). *Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide*. Erişim adresi: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf>.
- UNHCR. (2018). Global compact on refugees-booklet. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/media/global-compact-refugees-booklet>
- UNICEF. (1989). Çocuk Hakları Sözleşmesi. T.C. Resmî Gazete, 27 Ocak 1995, Sayı: 22184.
- UNICEF. (2021). *Child protection systems strengthening: Approaches, benchmarks and interventions*. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/documents/child-protection-systems-strengthening>
- UNICEF. (2025). *State of Palestine escalation humanitarian situation: Year-end report (No. 34)*. United Nations International Children’s Emergency Fund. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/sop/reports/unicef-state-palestine-escalation-humanitarian-situation-year-end-report-no-34>
- UNRWA. (2025). *Humanitarian crisis in the Gaza Strip and the West Bank, including East Jerusalem (Situation Report No. 158)*. United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East. Erişim adresi: <https://www.unrwa.org/resources/reports/unrwa-situation-report-158-situation-gaza-strip-and-west-bank-including-east-jerusalem>
- Wafa. (2025). Three children die due to sever cold in Gaza. *Palestine News and Info Agency*. Erişim adresi: <https://english.wafa.ps/Pages/Details/154989>
- Waxman, D. (2023). On “a textbook case of genocide.” *Jewish Currents*, Letters.
- Wells, K., Cortés-Morales, S., Esson, J., Horgan, D., Nxumalo, F., Phoenix, A. ve Rosen, R. (2024). Israel’s war on Gaza and the violation of children’s rights. *Children’s Geographies*, 22(2), 197–200.
- WHO. (2025). Operational response and early recovery plan for the occupied Palestinian territory. Erişim adresi: <https://www.emro.who.int/images/stories/palestine/WHO-operational-response-and-early-recovery-plan-for-oPt-2025.pdf?ua=1>